

Päivi Gröndahl

Englanninkielisen kaunokirjallisuuden kokoelman evaluointi Sellon kirjastossa

Opinnäytetyö

Kevät 2015

SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU
SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

SEINÄJOEN AMMATTIKORKEAKOULU

Opinnäytetyön tiivistelmä

Koulutusyksikkö: SeAMK Liiketoiminta ja kulttuuri

Tutkinto-ohjelma: Tradenomi (AMK), Kirjasto- ja tietopalveluala

Tekijä: Päivi Gröndahl

Työn nimi: Englanninkielisen kaunokirjallisuuden kokoelman evaluointi Sellon kirjastossa

Ohjaaja: Pirkko Vuorela

Vuosi: 2015 Sivumäärä: 40

Opinnäytetyössäni tutkittiin Espoon kaupunginkirjastoon kuuluvan Sellon kirjaston englanninkielistä kaunokirjallisuuden kokoelmaa. Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää kokoelman ikärakennetta, nollalainoja sekä poistojen ja hankinnan määriä. Toisena tavoitteena oli selvittää, vastaako tutkittu kokoelma kansainvälisten laatusuosittelujen tasoa ja miten kokoelma liikkuu lainassa asiakkailla. Työn tarkoituksena oli tuottaa tietoa hyödynnettäväksi kaunokirjallisuuden valinta- ja kokoelmatyötä tekeville kirjastotyöntekijöille.

Työ toteutettiin tilastollisia menetelmiä hyödyntäen. Tutkimusaineistona oli kirjastojärjestelmästä otetut lainatiedot vuosilta 2013 ja 2014. Niteitä aineistossa oli 5485 kappaletta.

Tutkimuksessa selvisi, että Sellon kirjaston englanninkielisessä kaunokirjallisuuskokoelmassa hankintojen ja poistojen määrät täyttävät kansainväliset suositukset ja kokoelman ikärakenne samaten. Hieman yli 60 % tutkitusta kokoelmasta oli enintään viisi vuotta vanhaa. Tutkitun kokoelman kiertoluvuista selvisi, että keskimäärin aineisto kävi vuonna 2014 lainassa asiakkaalla 2,9 kertaa. Genrekirjallisuudesta lainainta aineistoa oli viihdekirjallisuus ja urbaani fantasia. Muista aineistotyypeistä paljon lainattiin cd-muotoisia äänikirjoja ja nopean asioinnin pisteeseen kirjaston ala-aulaan sijoitettuja pukkareita. Vähiten lainattiin runoja ja näytelmiä.

Sellon kirjaston englanninkielinen kaunokirjallisuuskokoelma vaikutti tilastojen valossa suhteellisen hyvin hoidetulta, poistoja on tehty tarpeeksi ja uutuushankinta on ollut runsasta.

Avainsanat: kaunokirjallisuus, kokoelmatyö, yleiset kirjastot

SEINÄJOKI UNIVERSITY OF APPLIED SCIENCES

Thesis abstract

Faculty: School of Business and Culture

Degree programme: Tradenomi (AMK), Library and Information Services

Author: Päivi Gröndahl

Title of thesis: Evaluating the English fiction collection at Sello library

Supervisor: Pirkko Vuorela

Year: 2015

Number of pages: 40

In this thesis, the English fiction collection at Sello library was researched. Sello is part of Espoo City Library. The aim of this thesis was to examine the age structure of the collection, as well as the numbers of loans, withdrawals, and acquisitions. Another aim was to find out whether the English fiction collection at Sello library meets the international library collection quality standards. The purpose was to bring forth information that could be exploited especially by library employees working with fiction collections.

This study was carried out by using statistical methods. The material of this study consisted of the information and statistics on the 5,485 volumes of the collection. The statistics covered the years 2013 and 2014.

It was found out that the English fiction collection at Sello library meets the international library quality standards in acquisitions, withdrawals, and age structure. Slightly over 60 per cent of the collection was up to five years old. The material was borrowed out of the library on average three times a year in 2014. Of all the fiction genres in the Sello collection, the most borrowed ones were entertainment and urban fantasy. Of other types of materials, the most borrowed ones were cd audio books and books in the Paperback towers, which are situated in the library lobby. The least borrowed materials were poems and plays.

What is comes to library statistics, the Sello English fiction collection seems well-developed and managed, a sufficient amount of material is withdrawn, and new acquisitions are made continuously.

Keywords: collection development, fiction, public libraries

SISÄLTÖ

Opinnäytetyön tiivistelmä.....	2
Thesis abstract.....	3
SISÄLTÖ	4
Kuvio- ja taulukkoluetelo.....	6
Käytetyt termit ja lyhenteet	7
1 JOHDANTO	8
1.1 Aiheen valinta ja työn tavoitteet	8
1.2 Työn rakenne.....	9
2 KIRJASTON KOKOELMISTA - YLEISIÄ LINJOJA JA	
YKSITYISKOHTIA	10
2.1 Kirjaston kokoelma ja kokoelmatyö - mitä se on?	10
2.1.1 Viranomaissäädökset ja suositukset.....	11
2.1.2 IFLA Public Library Service Guidelines.....	13
2.1.3 Kokoelmatyön teoriaa: G. Edward Evans	14
2.1.4 Kirjastokokoelmien arviointi	18
2.2 Sellon kirjasto.....	19
2.2.1 Sellon kirjaston englanninkielisen kaunokirjallisuuden kokoelman	
rakenne.....	20
2.2.2 Espoon kaupunginkirjaston englanninkielisen kaunokirjallisuuden	
valintatyö.....	21
2.3 Tutkimuksessa käytetty aineisto	23
3 TAVOITTEET JA TUTKIMUSMENETELMÄT	25
3.1 Tutkimuksen tavoitteet	25
3.2 Tutkimusmenetelmät ja toteutus	25
4 TULOKSET	27
4.1 Lainat ja kiertoluvut	27
4.2 Kiertoluvut tarkemmin eroteltuna	28
4.2.1 Genret.....	28
4.2.2 Muut kirjallisuuden lajit tai aineistotyytit	29
4.3 Kokoelman ikä	31

4.4 Aineiston iän vaikutus lainalukuihin ja nollalainat.....	32
4.5 Poistot.....	33
5 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KEHITTÄMISAJATUKSIA	36
5.1 Kokoelman evaluointi kvantitatiivisin menetelmin	36
5.2 E-aineistoissa on tulevaisuus?.....	36
5.3 Muita huomioonotettavia asioita.....	37
6 POHDINTA	39
LÄHTEET	40

Kuvio- ja taulukkoluetelo

Kuvio 1. Kokoelman kehittämisen malli G.E. Evansin mukaan (1995, 18).....	15
Kuvio 2. Sellon kirjaston englanninkielisten kaunokirjojen statukset 16.12.2014. .	27
Kuvio 3. Niteiden määrä kokoelmassa julkaisuvuoden mukaan 1985–2014.....	32
Taulukko 1. Englanninkielisen kaunokirjallisuuden luokitus Sellon kirjastossa.	20
Taulukko 2. Englanninkielisen kaunokirjallisuuden genret Sellon kirjastossa.	21
Taulukko 3. Genrekirjallisuuden keskimääräiset kiertoluvut vuonna 2014.	29
Taulukko 4. Muiden aineistotyyppien kiertoluvut vuonna 2014.	30

Käytetyt termit ja lyhenteet

Avokokoelma	Asiakkaiden vapaasti käytettävissä oleva kirjaston kokoelma
E-aineisto	Kaikki se elektroninen verkon kautta käytettävä aineisto, johon kirjaston asiakkailla on käyttöoikeus kirjastokortin numerolla ja henkilökohtaisella pin-koodilla kirjautumalla. Kirjojen ja äänikirjojen lisäksi esimerkiksi lehtiä, elokuvia ja tietokantoja.
E-kirja	Digitaalisessa tai sähköisessä muodossa julkaistu kirja. Esim. luettava kirja tai kuunneltava äänikirja.
Genre	Tyylilaji, kirjallisuudessa esim. viihde- tai jännitys-kirjallisuus.
Kiertoluku	Keskiarvo lainaluvuista, eli siitä, kuinka monta kertaa aineisto on käynyt lainassa vuoden aikana. Kiertoluku saadaan laskemalla yhteen lainausmäärät ja jakamalla ne niteiden määrällä.
Lainaluku	Kirjastojärjestelmästä saatava luku, joka kertoo kuinka monta kertaa kyseinen nide on käynyt lainassa vuoden aikana.
Nide	Yksi kappale mitä tahansa aineistoa, esim. yksi kirja tai cd-levy.
Nollalaina	Tämän opinnäytetyön yhteydessä sillä tarkoitetaan aineistoa, joka ei ole käynyt kertaakaan lainassa tässä tutkimuksessa käytettyjen tilastojen kattavana aikana, eli vuosina 2013–2014.

1 JOHDANTO

1.1 Aiheen valinta ja työn tavoitteet

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli arvioida Espoon Sellon kirjaston englanninkielisen kaunokirjallisuuden kokoelmaa, sen ikää, lainalukuja sekä poistojen ja hankinnan määriä ja pohtia, pitäisikö kokoelmanhoidossa tehdä jotakin toisin. Tutkimusaineistoa tarkasteltiin kansainvälisten laatusuositusten valossa ja tutkittiin niiden toteutumista Sellon kirjastossa.

Tavoitteena oli saada eväitä omaan työhöni Espoon kaupunginkirjaston englanninkielisen kaunokirjallisuuden keskitetyn valintaryhmän jäsenenä sekä Sellon kirjaston englanninkielisen kaunokokoelman parissa työskentelevänä kirjastovirkailijana. Aiheen valintaan vaikutti siitä saatava hyöty omaan työhöni kirjastossa sekä laajempi hyöty kollegoilleni erityisesti englanninkielisessä valintaryhmässä, mutta miksei myös kaikille muille kokoelma- ja valintatyötä tekeville kirjastojen työntekijöille.

Kirjastojen aineiston hankintaan käyttämät määrärahat ovat vähentyneet tai pysyneet samoina viime vuosina eikä lisäyksiä aineistomäärärahoihin ole tällä hetkellä näköpiirissä. Tästä syystä onkin entistä tärkeämpää tehdä aineiston valinta- ja kokoelmatyö huolellisesti ja ajatuksella, jotta käytettävissä olevilla varoilla voidaan vastata kirjaston oman asiakaskunnan muuttuviin tarpeisiin.

Sellon kirjaston tilanne on siinä mielessä hyvä, että se on osa pääkaupunkiseudun HelMet-kirjastoja, mikä mahdollistaa sen, että asiakkailta on käytössään yli 60 kirjaston kokoelmat, jotka liikkuvat maksuttomina varauksina paikasta toiseen jokaisena arkipäivänä. Suurten kirjastojen asiakkaat ovat onnekaassa asemassa, koska heillä on ulottuvillaan runsaat aineistomäärät saman tien kättensä ulottuvilla. Maksuttomat varaukset tasoittavat tilannetta niiden asiakkaiden osalta, joiden lähikirjastojen kokoelma on suppeampi. Varaamalla he saavat tilattua haluamaansa aineistoa lähikirjastoihinsa.

Kirjastokimpan mahdollistaman yhteistyön varaan ei kuitenkaan voi tuudittautua, vaan jokaisella kirjastolla on yksilöllinen vastuunsa siitä, että kirjastoon hankitaan

oman alueen väestön tarpeita vastaavaa aineistoa. Kokoelmia täytyy myös muistaa karsia riittävästi, jotta se saadaan pidettyä tuoreena ja kiinnostavana. Kirjastokimpan tuomat mahdollisuudet tulevat bonuksena oman asiointikirjaston kokoelmien päälle.

1.2 Työn rakenne

Opinnäytetyössäni esittelen ensin tutkimukseni taustat luvussa 2: muutamia kirjastoalan suomalaisia sekä kansainvälisiä viranomaisten ja järjestöjen säädöksiä ja suosituksia kirjastojen kokoelmatyötä koskien. Esittelen yksityiskohtaisemmin myös Sellon kirjaston.

Samassa luvussa esittelen yhden kokoelmatyön teorian ja kommentoin sitä omasta näkökulmastani. Kerron myös valinta- ja kokoelmatyöstä Espoon kaupunginkirjastossa ja esittelen yksityiskohtaisemmin tutkimukseni aiheen, Sellon kirjaston englanninkielisen kaunokirjallisuuskokoelman sekä tutkimuksessa käyttämäni aineiston. Luvussa 3 käyn läpi tutkimukseni tavoitteet ja käyttämäni tutkimusmenetelmät.

Luvussa 4 esittelen tutkimuksessa saamani tulokset ja kommentoin niitä. Luvussa 5 kerron johtopäätökseni tutkimuksestani ja viimeisessä luvussa, numero 6, pohdin tutkimuksessani esille nousseita asioita ja esitän mahdollisia toimenpiteitä tehtäväksi ja huomioonotettavaksi tulevaisuudessa.

2 KIRJASTON KOKOELMISTA - YLEISIÄ LINJOJA JA YKSITYISKOHTIA

2.1 Kirjaston kokoelma ja kokoelmatyö - mitä se on?

Opinnäytetyön tutkimuksen kohteena oli Sellon kirjaston englanninkielinen aikuisten kaunokirjallisuuskokoelma. Mitä ylipäättään tarkoitetaan kirjaston kokoelmalla? Kokoelmatyöstä kirjan *Fundamentals of collection development and management* kirjoittaneen Peggy Johnsonin (2014, 1) mukaan sillä tarkoitetaan kaikkea sitä aineistoa, eri formaateissa, jonka kirjasto joko omistaa tai johon kirjasto tarjoaa käyttöoikeuden. Kirjaston omistamista aineistoista yksinkertaisin esimerkki on kaikki ne kirjat ja levyt, joita asiakkaat voivat lainata kirjastoista. Käyttöoikeuden kirjastot voivat tarjota esimerkiksi sähköisessä muodossa verkon kautta käytettäviin aineistoihin (kirjat, lehdet, elokuvat, tietokannat jne.). Kirjasto maksaa sähköisten aineistojen käyttöoikeuksista ja saattaa ne asiakkaiden käyttöön joko kirjaston tiloissa tai etäyhteyden välityksellä, esimerkiksi verkossa kirjastokortin numerolla ja pin-koodilla kirjautumalla.

Lähes jokaisen kirjastossa työskentelevän perustyöhön kuuluu kokoelmatyö jollakin tavalla. Yhdet hankkivat uutta aineistoa kokoelmaan ja poistavat tarpeettomaksi käynnyttä aineistoa kokoelmasta, toiset hyllyttävät ja seuraavat samalla aineiston kuntoa, kolmannet nostavat aineistoa esille ja markkinoivat sitä asiakkaille näytteilyn ja kirjavinkkauksin kirjastotilassa ja verkossa.

Suomessa termi *kokoelmatyö* on yleistermi jota käytetään, mutta englanninkielisessä maailmassa käytetään usein kahta erillistä termiä: *collection development* eli kokoelmien kehittäminen ja *collection management* eli kokoelmien hallinta. Kokoelmien hallinta käsittää kaiken sen työn mitä tehdään sen jälkeen, kun aineisto on jo kirjaston kokoelmissa (Johnson 2014, 193). Kokoelmien kehittäminen pitää sisällään hallintatyön lisäksi myös aineiston varsinaista hankintaa edeltävän työn, esimerkiksi valinnan ja sitä edeltävän tutkimustyön esimerkiksi kirjaston asiakaskunnan tarpeista.

Termi *kokoelmatyö* pitää siis sisällään paljon erilaisia työtehtäviä ajatustyöstä fyysiseen suoritettavaan työhön. Kokoelmatyö on prosessi, joka tähtää kirjaston kokoelman rakentamiseen ja kehittämiseen niin, että se palvelee käyttäjiensä tarpeita mahdollisimman hyvin (Johnson 2014, 1). Kokoelmatyö sisältää mm. kokoelmapolitiikan pohtimista ja toteuttamista, aineiston valintaa, hankintaa, poistamista ja kokoelmien esiin nostamista esimerkiksi näyttelyiden avulla.

Tärkeä osa kokoelmatyötä on jatkuva aikansa seuraaminen ja trendeihin sekä muutoksiin ja ajankohtaisuuksiin reagoiminen. Tällä hetkellä tärkeä seurattava asia on sähköisten aineistojen ja laitteiden kehittyminen, yleistyminen sekä niiden käytön tilastot. Jos kirjaston sähköisten aineistojen tilastot ovat nousussa ja kysyntää on (esimerkiksi varausjonoja sähköisissä kirjoissa), tulee kirjastojen reagoida tarjoamalla enemmän sähköisiä aineistoja.

Minkälainen sitten on hyvä, toimiva ja laadukas kokoelma? Siihen on mahdotonta antaa yksiselitteistä vastausta. Asiakkaiden näkökulmasta hyvästä kokoelmasta löytyy jatkuvasti aineistoa heidän tarpeisiinsa, kokoelma on uusiutuva ja he saavat käsiinsä juuri sitä aineistoa, mitä tarvitsevat tai haluavat. Uskon, että asiakkaat arvostavat myös yllätyksiä: sitä, että kirjastosta löytyy jotain, mitä he eivät ole osanneet odottaa. Kirjaston työntekijän näkökulmasta katsottuna kokoelma on hyvä silloin, kun se on elävä ja kirjaston käyttäjille tarpeellinen. Aineistoa lainataan, se on monipuolista, kokoelmasta löytyy aineistoa eri aikakausilta ja se on järkevästi järjestetty sekä houkuttelevan näköinen. Kaksi yhdysvaltalaisista kirjastoammattilaista, Holly Hibner ja Mary Kelly, toteavat teoksessaan *Making a collection count: A holistic approach to library collection management* (2010, 4) että laadukas kokoelma on sellainen, jota jatkuvasti pidetään silmällä, työstetään ja ymmärretään.

2.1.1 Viranomaissäädökset ja suositukset

Kirjastolaissa (2 luku, 3 §) ei mainita kokoelmista mitään, ainoa kokoelmiin viittava maininta on, että kirjastojen tulee tarjota asiakkaidensa käyttöön uusiutuva kirjastoaineisto- ja välineistö.

Opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) Yleisten kirjastojen laatusuosituksessa vuodelta 2010 on käyty läpi uudet kokoelmia koskevat laatusuositukset (2010, 50). Suosituksissa käydään läpi yleisiä linjoja, kuten että kokoelman muodostamisessa on otettava huomioon kunnan asukkaiden erityispiirteet (esim. kieli- ja ikäjakauma) ja muistutetaan uutuushankintojen ja poistojen riittävyyden varmistamisesta sekä kysynnän ja tarjonnan kohtaamisen jatkuvasta seuraamisesta. OKM:n laatusuosituksessa mainitaan, että kansainvälinen yleinen suositeltu poistomäärä on 8 % vuodessa ja alle viiden vuoden ikäisen aineiston määräksi avokokoelmassa suositellaan 40 %:a (Yleisten kirjastojen laatusuositus 2010, 51). Nämä suorat numeraaliset arvot ovat helpommin avautuvia suosituksia kuin sanalliset vaatimukset laadusta tai tuoreudesta. Lukuja pystyy tutkimaan ja vertailemaan suoraan, niiden avulla voidaan luoda konkreettisia tavoitteita, joita kohti pyrkiä.

Yleisten kirjastojen neuvoston strategiassa 2011–2016 käsittellään yleisten kirjastojen asioita todella yleisellä tasolla, eikä kokoelmatyötä koskevia asioita juurikaan käsitellä. Strategiasta löytyy kuitenkin muutama yksittäinen maininta kokoelmista. Arvoihin liittyen Yleisten kirjastojen neuvoston strategiassa 2011–2016 (2011, 13) peräänkuulutetaan monipuolista aineistokokoelmaa ja kirjaston velvollisuutta valikoida tarjolle laadukkaita sisältöjä. Toive tai vaatimus laadukkuudesta on hieman kyseenalainen ja hankala toteuttaa, koska laadukkuus on täysin subjektiivinen kriteeri. Jokaisella kirjastoammattilaisella on oma käsityksensä laadukkaasta aineistosta ja se voi vaihdella suuresti.

Omassa työssäni olen kohdannut hankaluuksia englanninkielisen viihdekirjallisuuden kohdalla. Espoossa englanninkielinen kaunokirjallisuus valitaan BTJ:n kura-toimilta ja toimittamilta listoilta, samat listat ovat käytössä myös Helsingin ja Vantaan kaupunginkirjastoissa. Olemme Espoon englanninkielisen kaunovalintaryhmän kanssa kokeneet ongelmaksi vähäisen viihdekirjallisuuden tarjonnan listoilla ja olemme kollegoideni kanssa esittäneet useampaan kertaan BTJ:lle toiveen viihdekirjallisuuden määrän lisäämisestä listatarjontaan. Toivettamme ei oikein ole lähdetty toteuttamaan ja syyksi meille on kerrottu, että jotkut toiset listojen käyttäjät (eli toiset kaupungit) ovat sitä mieltä, että he eivät halua viihdettä listoille, koska he eivät sitä kuitenkaan halua kirjastoihinsa ostaa. Rivien välistä olen ollut lukevinani, että viihdekirjallisuus ei ole tarpeeksi laadukasta joidenkin

kirjastojen kokoelmiin. Henkilökohtaisesti olen sitä mieltä, että viihdekirjallisuutta ei missään tapauksessa pidä aliarvioida eikä kategorisesti tuomita huonolaatuiseksi. Viihdekirjallisuuden sisällä on laatueroja ja vielä tärkeämpänä seikkana tulee ottaa huomioon se, että kirjaston valintatyötä tekevä henkilö rakentaa kokoelmaa asiakkaitaan, ei itseään varten. Lainalukuja on seurattava ja jos viihdekirjallisuutta lainataan paljon, siinä on jo tarpeeksi syytä hankkia sitä, omista mieltymyksistä huolimatta.

Toinen kokoelmia käsittelevä lyhyt maininta Yleisten kirjastojen neuvoston strategiassa 2011–2016 koskee kirjastojen kriittisiä menestystekijöitä. Kyseisessä kohdassa mainitaan ylimalkaisesti, että kirjastojen tulisi toimittaa kokoelmansa tuoreeksi ja kiinnostavaksi sekä parantaa kokoelmien käytettävyyttä osana kirjastojen tilasuunnittelua (2011, 16). Kokoelmat pysyvät tuoreina riittävien poistojen ja uutuushankintojen myötä, ja kiinnostavuutta voidaan lisätä hyvällä aineiston esillepanolla ja sisältöjen avaamisella, esim. vinkkauksilla, suositteluilla ja kirjanäyttelyillä, niin kirjastotilassa kuin verkossakin.

Järkevä ja tarkoituksenmukainen kokoelmien järjestäminen on tärkeää ottaa huomioon osana kokoelmatyötä. Samaan asiayhteyteen kuuluvat kokoelman järjestykseen liittyvät kyltit ja opasteet. Kokoelma ei voi olla toimiva, oli se kuinka laadukas ja kattava tahansa, jos asiakkaat eivät kykene löytämään sieltä haluamaansa aineistoa. Hyvään käytettävyyteen liittyy järjestyksen lisäksi esteettisyys: lainattavan aineiston on oltava ehjää, puhdasta ja houkuttelevaa. Hyväkuntoinen aineisto kertoo myös asiakkaiden arvostamisesta, siitä että heille halutaan tarjota vain hyvää.

2.1.2 IFLA Public Library Service Guidelines

IFLA (International Federation of Library Associations) on kansainvälinen kirjastoalan järjestö, jonka julkaisuissa esitellään ja ehdotetaan suosituksia ja ohjeita yleisille kirjastoille. Christie Koontzin ja Barbara Gubbinin toimittamassa teoksessa IFLA Public Library Service Guidelines (2010, 72) todetaan kokoelmien osalta, että laaja kokoelma ei välttämättä tarkoita samaa kuin hyvä kokoelma ja että kirjaston käyttäjien tarpeet ja niihin vastaaminen on kirjaston toiminnassa tärkeämpää, kuin

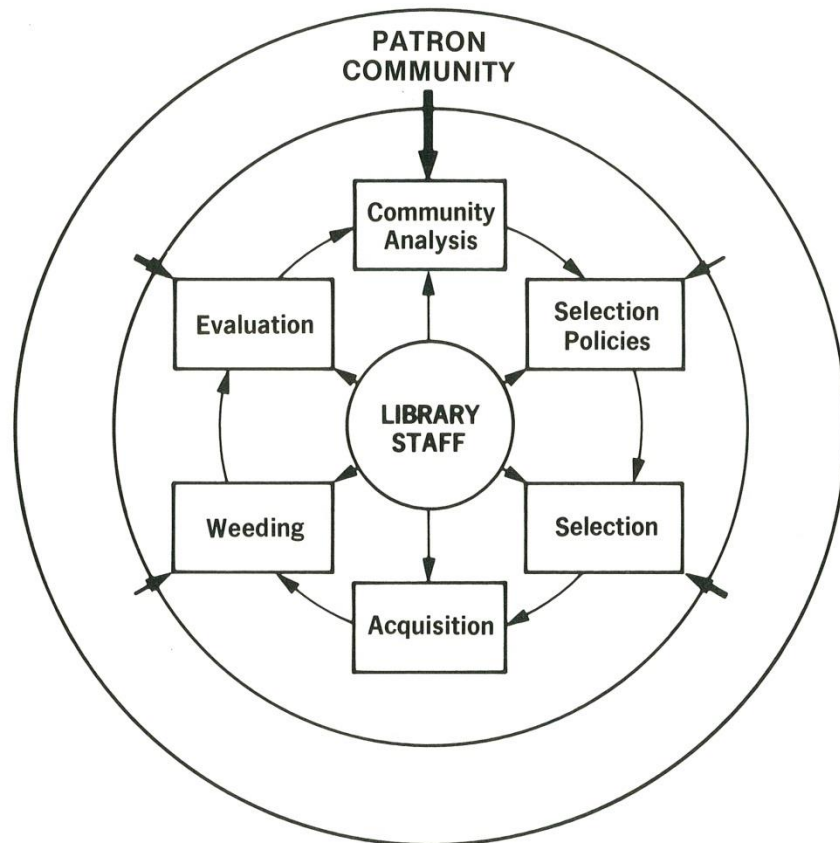
kokoelman suuri koko. Kirjaston käyttäjien tarpeet voivat vaihdella suuresti eri alueiden välillä, esimerkiksi paikallisten asukkaiden kieli- tai ikärakenteen osalta. Tästä syystä kirjastoissa on tarpeen tehdä analyysyjä oman alueensa tai käyttäjäkuntansa väestöstä ja kehittää kokoelmia sen mukaan. Huomionarvoinen seikka on myös se, että kirjaston alueen asukas- ja käyttäjäkunta elää jatkuvasti, esimerkiksi uusien asuinalueiden tai oppilaitosten rakentamisen myötä. Kirjastokokoelman täytyy elää mukana, joten analyysyjä kirjaston käyttäjistä ja alueen väestöstä täytyy tehdä muutaman vuoden välein.

IFLA Public Library Service Guidelines -teoksessa (2010, 72) pidetään tärkeänä, että kokoelmiin hankitaan jatkuvasti uutta materiaalia, mutta samalla poistetaan vanhaa, kulunutta ja vanhentunutta. Samalla peräänkuulutetaan myös laajaa valikoimaa erilaisia kaunokirjallisuuden lajeja sekä aineistoa muussa kuin perinteisessä painetussa muodossa. Tähän HelMet-kirjastot vastaavat jatkuvasti kasvavilla elektronisten aineistojen kokoelmilla sekä esimerkiksi äänikirjoilla, jotka sopivat hyvin mm. näkövammaisille.

2.1.3 Kokoelmatyön teoriaa: G. Edward Evans

Kokoelmatyö koostuu palasista, jotka tukevat ja seuraavat toisiaan. Yksi tunnetuimmista kokoelmatyön teoreetikoista on G. Edward Evans, jonka mukaan kokoelmatyö on universaali ja jatkuva prosessi joka toistuu maailmanlaajuisesti kaikissa kirjastoissa uudelleen ja uudelleen (Evans 1995, 17).

Evans on jakanut kokoelmatyön tai kokoelman kehittämisen (collection development) teorian kuuteen osa-alueeseen. Evansin (1995, 17) mukaan kokoelmatyössä kaikki lähtee siitä yhteisöstä, asiakaskunnasta, jota kirjasto palvelee.

Kuvio 1. Kokoelman kehittämisen malli G.E. Evansin mukaan (1995, 18).

Ensimmäisestä osa-alueesta Evans (1995, 17) käyttää termiä *community analysis*. Termi *yhteisö* ei käsitä tässä tapauksessa vain niitä ihmisiä, jotka asioivat kirjastossa, vaan myös kaikkia niitä, jotka ovat potentiaalisia asiakkaita. Sellon kirjaston tapauksessa sen kokoelma palvelee paitsi paikan päällä kirjastossa asioivia asiakkaita, myös kaikkia pääkaupunkiseudun HelMet-kirjastojen asiakkaita, jotka varaavat ja tilaavat itselleen kirjoja Sellon kirjaston kokoelmista. Sellon kirjaston asiakaskuntaa ja yhteisöä pohtiessa lähdetään liikkeelle Suur-Leppävaaran alueen asukkaista. Myös alueella toimivat koulut ja oppilaitokset opiskelijoineen on otettava huomioon. Potentiaalisia asiakkaita Sellon kirjastolle ovat kaikki ne alueen asukkaat tai alueella muuten asioivat, jotka eivät syystä tai toisesta käytä kirjastoa, fyysisesti tai verkossa asioimalla.

Pääkaupunkiseudun HelMet-kirjastoihin kuuluu yli 60 kirjastoa sekä kirjastoautoja, joten on järkevää, että jokainen kirjasto kehittää palvelujaan ja kokoelmiaan oman alueensa väestön näkökulmasta. Pääkaupunkiseudulla asukkaita on yli miljoona, joten kaikkien heidän huomioonottaminen yhden kirjaston kokoelmissa olisi todella

haastavaa, ellei mahdotonta. Siksi onkin järkevää seurata oman alueen väestön ja yhteiskunnan muutoksia ylipäättään ja kehittää kirjaston kokoelmia ja palveluja sen mukaan. Jokaisen kirjaston tulisi käyttää apuvälineenä kokoelmatyössä esimerkiksi kunnan kokoamia tilastoja alueen väestörakenteesta, mutta muistaa myös esimerkiksi seurata ennusteita tulevaisuuden trendeistä. HelMet-kirjastoissa verkkopalvelut ja elektroniset aineistot ovat osa-alueita, joiden kehittämiseen tällä hetkellä keskitytään ja panostetaan. Verkkopalveluiden kehittämistä koordinoidaan keskitetysti, koska ne eivät ole tiettyyn kirjastoon tai kaupunkiin sidottuja, vaan yhteisesti kaikkien HelMet-kirjastojen asiakkaiden käytettävissä.

Asiakasanalyysistä seuraava vaihe Evansin (1995, 18–19) mukaan on kirjaston kokoelmapolitiikka (selection policies), eli periaatelinjaukset kirjaston kokoelmista. Kirjallinen kokoelmapolitiikka on hyvä apuväline ja tuki kokoelmatyötä tekeville ja sen julkaiseminen kaikkien nähtäville (esim. internetissä) tekee kirjaston työtä avoimemmaksi asiakkaille, jotka Suomen yleisten kirjastojen tapauksessa maksavat kirjastojen ylläpidon verojen muodossa.

Kolmas vaihe on aineistojen valintatyö (selection), jota seuraa hankintavaihe (acquisition) (Evans 1995, 19). Evansin määritelmän mukaan valintatyö on sitä, että systemaattisesti määritetään aineiston laatua ja arvoa. Valintatyötä tekevät joutuvat jatkuvasti painimaan periaatteellisten kysymysten kanssa, esimerkiksi kuinka paljon painotetaan asiakaskunnan toiveita ja kuinka paljon vastaavasti aineiston laadukasta sisältöä, vaikka määritelmä laadukkuudesta onkin jokaisen valintatyötä tekevän oman käsityksen varassa (Evans 1995, 19).

Hankintatyö sen sijaan on prosessi, jonka kautta aineisto kulkee kirjaston kokoelmaan. Hankinta voi olla aineiston ostamista tai saamista lahjoituksena tai vaihtokaupan kautta (lähinnä tieteellisissä kirjastoissa). Evansin (1995, 19) mukaan hankintavaihe on ainoa kohta kokoelman kehittämisen prosessissa, johon ei liitetä kirjaston asiakaskuntaa mukaan mitenkään.

Erityisesti englanninkielistä kirjallisuutta valitessa ja hankittaessa tarjolla olevat valikoimat ovat todella suuret ja niihin käytettävissä olevat rahamäärät ovat rajalliset. Valintatyö on jatkuvaa tasapainoilua sen välillä, mitä valitaan ja ennen kaikkea mitä jätetään valitsematta. Espoossa englanninkielistä kaunokirjallisuutta valitta-

essa keskitetyn valintaryhmän kanssa tarkastelemme esimerkiksi sitä, onko tarjolla oleva teos osa jotakin sarjaa ja onko sarjan mahdollisia aikaisempia osia hankittu, onko kirjailijan aikaisempia teoksia kirjastossa ja ovatko ne olleet suosittuja lainalukujen valossa, onko kirjailija tai teos suosittu tai tunnettu, minkälaisia arvosteluja teos tai kirjailija on saanut (lukijoilta ja kriitikoilta) tai herättääkö kirjan sisällön kuvaus valitsijaryhmämme kiinnostuksen tai joskus jopa vastenmielisyyden. Pohdimme myös kirjailijan tai teoksen merkittävyyttä (esimerkiksi mahdollisia kirjallisuuspalkintojen voittajia) ja toki katsomme myös teoksen hintaa. Pyrimme toteuttamaan asiakastoiveet mahdollisuuksien mukaan ja seuraamme varausjonoja, joihin reagoimme tilaamalla lisää niteitä, jos jonot kasvavat pitkiksi.

Valinta- ja hankintavaiheita seuraa Evansin (1995, 20) teoriassa poistovaihe (de-selection). Riittävä poistojen tekeminen on hyvän kokoelman elinehto. Vanhentuneita niteitä tai sellaisia, jotka eivät enää kiinnosta asiakaskuntaa, ei kannata pitää viemässä kallisarvoista hyllytilaa. Huonokuntoiset, kuluneet ja likaiset, joskus jopa rikkiinäiset tai tahraiset niteet täytyy poistaa, koska sellaista ei ole mukava lainata. Kaunokirjallisuuden puolella ei tarvitse huolehtia materiaalin vanhentumisesta, toisin kuin tietokirjallisuuden parissa työskennellessä. Sellon kirjastossa englanninkielisestä kaunokirjallisuuden kokoelmasta poistettavia kirjoja toimitetaan poistomyyntiin, poltettavaksi jätteeksi (rikkinäiset, tahraiset) ja joissain harvoissa tapauksissa aineistoa siirretään HelMet-kirjastojen keskitettyyn kirjavarastoon Helsingin Pasilaan. Kirjavarastoon voi siirtää merkittävien teosten (esim. klassikot tai englanninkieliset käännökset kotimaisista kirjoista) kirjastojärjestelmän viimeisiä kappaleita. Päätöksen tekee itsenäisesti poistoja tekevä henkilö, joskin kollegan mielipidettä voi toki kysyä epävarmassa tilanteessa.

Poistojen jatkuva tekeminen on tärkeää siksi, että hyllyissä esillä oleva kokoelma pysyy tuoreena, siistinä ja houkuttelevana. Kirjaston hyllyissä olevilla kirjoilla täytyy olla ilmaa ympärillään, jotta ne nousevat esille ja houkuttelevat asiakkaita katsomaan, selailemaan ja tutustumaan.

Sellon kirjastossa kirjojen kierto on suhteellisen suurta, kirjoja tulee ja menee jatkuvasti. Hyllyt eivät voi olla viimeistä senttiä myöten täynnä, koska sinne on mahdollista joka päivä hyllyttämään takaisin kirjastoon saapuneet kirjat. Kirjojen katselemisen ja hypistelemisen tulee onnistua hyllyillä. Jos hyllyt ovat tupaten täynnä,

eikä kerran hyllystä otettua kirjaa saa enää helposti asetettua takaisin, se ei houkuttele satunnaiseen selailuun.

Sellon kirjahyllyt ovat todella korkeat, niissä on neljä tavallista hyllyä ja keskellä yksi kalteva esittelyhylly. Alin hylly on lähes lattianrajassa ja vaikka alin hylly onkin kallistettu taaksepäin kirjan selkien lukemisen helpottamiseksi, on se kuitenkin niin matalalla, ettei kaikkien ole sinne helppo kyykistyä. Siksi yritämme mahdollisuuksien mukaan pitää alimmat hyllyt ns. varahyllyinä, eli niille hyllytetään vasta sitten, kun muilta hyllyiltä loppuu tila. Jos käy niin, että kaikki hyllyt alkavat täyttyä, on se viimeistään merkki siitä, että on taas poistokierroksen aika.

Evansin (1995, 20) kokoelmatyön prosessikaaviossa viimeisenä kohtana on arviointi (evaluation). Kokoelman arvioinnilla etsitään vastauksia useisiin erilaisiin kysymyksiin, niin määrällisiin kuin laadullisiin. Voi olla mielenkiintoista selvittää, miten kokoelmiin kohdennetut rahat on käytetty tai vastaako kirjaston kokoelman sen asiakaskunnan tarpeisiin. Tässä kohdassa Evansin prosessikaavio pyörähtää takaisin alkupisteeseensä, yhteisöön ja sen tarpeiden analysointiin. Yksi kirjastotyön hienoimmista ja inspiroivimmista piirteistä onkin juuri se, että se ei pysähdy koskaan, vaan pyörii jatkuvalla syötöllä eteenpäin.

2.1.4 Kirjastokokoelmien arviointi

Kirjastolain kuudennessa pykälässä (5 luku, 6 §) kunnat veloitetaan arvioimaan järjestämäänsä kirjasto- ja tietopalvelua. Arvioinnin keskeiset tulokset on julkistettava. Samassa lainkohdassa selvennetään, että arvioinnin tarkoituksena on parantaa kirjasto- ja tietopalvelujen saatavuutta ja tukea niiden kehittämistä. Kokoelmat ovat yksi keskeinen osa kirjastojen palveluja, joten niiden arviointi on perusteltua. Arvioinnilla seurataan myös sitä, miten kirjasto- ja tietopalvelu toteutuu yleisissä kirjastoissa sekä palvelujen laatua ja taloudellisuutta.

Kokoelmien arviointiin on olemassa monenlaisia menetelmiä. Yksiselitteisesti ei ole mahdollista määritellä yhtä ja oikeaa kokoelmien arvioinnin menetelmää, joka toimisi varmasti missä tahansa kirjastossa (Wilén & Kortelainen 2007, 99).

Kvantitatiivinen kokoelmien arvioinnin menetelmä on selkeä ja ymmärrettävä, koska se perustuu lukuihin. Luvut ovat tarkkoja ja niitä pystyy vertailemaan (Wilén & Kortelainen 2007, 99). Luvut eivät kuitenkaan oikeasti pysty vastaamaan siihen kysymykseen, onko kokoelma hyödyllinen tai tarpeellinen käyttäjilleen. Kvalitatiivisilla menetelmillä (kyselyt, haastattelut yms.) voidaan saada vastauksia niihin kysymyksiin.

Yksi kvantitatiivisen arvioinnin menetelmä on tilastojen analysointi, joita voidaan tehdä joko käyttäjien tai kokoelman näkökulmasta (Johnson 2014, 302). Käyttäjäpohjaisilla tilastomenetelmillä voidaan keskittyä tutkimaan esimerkiksi lainalukuja, e-aineistojen käyttötilastoja tai aineistojen kustannuksia per käyttökerta / lainakerta. Kokoelmapohjaisilla tilastomenetelmillä voidaan tarkastella mm. kokoelmien kokoa, kasvua, ikärakennetta, kattavuutta ja kustannuksia. Tilastoista saatavat luvut ovat yleisten kirjastojen kohdalla merkittävää informaatiota, koska niiden avulla kirjaston toiminnasta saadaan selkeää ja vertailukelpoista tietoa mm. rahoittajille eli kuntapäätäjille sekä veronmaksajille.

Kvalitatiiviset eli laadulliset menetelmät sopivat niin ikään käytettäväksi käyttäjä- tai kokoelmapohjaisesti. Käyttäjiltä voidaan kysyä mielipiteitä ja havaintoja, myös käytettävyyttä voidaan testata (Johnson 2014, 302). Kokoelmapohjainen laadullinen menetelmä voisi yleisessä kirjastossa olla esimerkiksi hyllyssä olevien aineistojen läpikäyminen ja niiden kunnon tarkasteleminen. Erilaisia listoja voi myös hyödyntää, käydä kokoelmia läpi niiden pohjalta. Kaunokirjallisuuden kohdalla tällainen lista voisi olla vaikka lista sadasta merkittävimmästä klassikkoteoksesta, joiden löytymistä omista kokoelmista voisi tutkia. Kokoelmaa laadullisesti läpikäydessä esille tulee varmasti esimerkiksi huonokuntoista poistettavaa materiaalia tai tuplakappaleita joiden tarpeellisuutta voi pohtia tapauskohtaisesti.

2.2 Sellon kirjasto

Sellon kirjasto oli vuonna 2014 pääkaupunkiseudun vilkkain kirjasto 1 119 352 kävijällä (Mailander 2015). Sellon kirjasto sijaitsee Espoon Leppävaarassa Sellon kauppakeskuksen yhteydessä, Leppävaaran juna-aseman tuntumassa. Sellon

kirjasto on Leppävaaran aluekirjasto ja alueen lähikirjastoja ovat kaksi pienempää kirjastoa, Viherlaakson ja Laaksolahden kirjastot.

Lainoja Sellon kirjastossa tehtiin vuonna 2014 yhteensä 1 192 485 kappaletta, josta kasvua edelliseen vuoteen oli 1,09 %, erityisesti lastenkirjallisuuden lainamäärän nousun ansiosta (Mailander 2015).

Suur-Leppävaaran alueella asui vuoden 2014 alussa 64 314 asukasta ja se oli Espoon seitsemästä suuralueesta kaikkein suurin (Munter 2014, 3). Koko Espoossa oli vuoden 2014 alussa 260 753 asukasta, joista äidinkielenään englantia puhuvia oli 2175 henkilöä, joka on 0,83 % espoolaisista.

Espoon kaupunginkirjasto on osa HelMet-kirjastoja Helsingin, Vantaan ja Kauniainen kaupunginkirjastojen kanssa. HelMet-kirjastoilla on yhteinen kirjastojärjestelmä ja yhtenäiset käytösäännöt. Aineisto kiertää HelMet-alueella yhteisissä varausjonoissa ja varaukset ovat asiakkaille maksuttomia.

2.2.1 Sellon kirjaston englanninkielisen kaunokirjallisuuden kokoelman rakenne

Sellon kirjaston englanninkielinen kaunokirjallisuuskokoelma sisälsi 16.12.2014 otetussa tilastossa yhteensä 5485 nidettä. Otanta sisälsi kirja- ja cd-muotoisen aineiston. Englanninkielinen kaunokirjallisuus on Sellossa luokiteltu ja jaettu genreihin seuraavasti:

Taulukko 1. Englanninkielisen kaunokirjallisuuden luokitus Sellon kirjastossa.

Luokka	Sisältö	Niteet / kpl
5	Englanninkieliset kokoomateokset	3
5.1	Englanninkieliset kansanrunot	17
5.2	Englanninkieliset runot	100
5.3	Englanninkieliset näytelmät	61
5.4	Englanninkieliset romaanit ja novellit	5302
5.5	Englanninkieliset sadut	2
Yhteensä		5485

Taulukko 2. Englanninkielisen kaunokirjallisuuden genret Sellon kirjastossa.

Genre	Sisältö	Niteet / kpl
5.4 Audiobooks	Äänikirjat	214
5.4 Bestseller	2 viikon laina-ajan kirjat	1
5.4 Entertainment / Romance (vanha termi)	Viihdekirjallisuus	816
5.4 Erotica	Eroottinen kirjallisuus	33
5.4 Fantasy	Fantasiakirjallisuus	256
5.4 Historical fiction (poistettu genre)	Historiallinen kaunokirjallisuus	3
5.4 Horror	Kauhukirjallisuus	108
5.4 Large print	Isotekstiset kirjat	29
5.4 Paperback tower / Pokkaritorni	Pokkaritorniin sijoitetut kirjat	160
5.4 Quick reads	Helppolukuiset kirjat	19
5.4 Scifi	Science fiction -kirjallisuus	378
5.4 Thriller	Jännityskirjallisuus	1080
5.4 Urban fantasy	Urbaani fantasiakirjallisuus	376
	Genretön kaunokirjallisuus	1829
Yhteensä		5302

Sellon kirjaston englanninkielisessä kaunokokoelmassa on eniten ns. tavallista eli genretöntä kaunokirjallisuutta. Eritellyistä genreistä nidemäärältään suurin on jännityskirjallisuus (1080 nidettä) ja toiseksi suurin viihdekirjallisuus (816 nidettä).

Tutkimusaineiston lisäksi Sellon kirjaston asiakkailla on käytettävissään HelMet-kirjaston verkkosivujen kautta e-kirjoina lähes 1200 englanninkielistä kaunokirjaa sekä 185 e-äänikirjaa (Kärpijoki 2015). Määrä kasvaa jatkuvasti tällä hetkellä. Tutkimusaineistossa e-aineistoja ei otettu huomioon, vaan tutkimus keskittyi fyysisten aineistojen kokoelmaan.

2.2.2 Espoon kaupunginkirjaston englanninkielisen kaunokirjallisuuden valintatyö

Espoon kaupunginkirjastossa aineiston valintatyö on kokonaan keskitetty. Englanninkielisen kaunokirjallisuuden valinnat tekee kaunovalintaryhmä, johon itsekin kuulun. Kaunon valintaryhmä valitsee suomen- ja englanninkielisen kaunokirjallisuuden kaikkiin Espoon kaupunginkirjaston toimipisteisiin. Valintaryhmässä on kahdeksan jäsentä, joista kaksi osallistuu ainoastaan suomenkielisen kaunokirjallisuuden valintaan ja kaksi ainoastaan englanninkielisen kaunokirjallisuuden valin-

taan (olen itse toinen heistä). Englanninkielistä kaunokirjallisuutta valitsee siis kaiken kaikkiaan kuusi henkilöä. E-aineiston valitsijat ovat erikseen.

Valintaryhmässä on tällä hetkellä, alkuvuonna 2015, jäseniä kaikista Espoon kaupunginkirjaston suurimmista toimipisteistä, jotka kaikki sijaitsevat eri puolilla Espoota (Sello Leppävaarassa, Entresse Espoon keskuksessa, Kirjasto Omena Matinkylässä ja Tapiolan kirjasto Tapiolassa). Valitsemme englanninkielistä kaunokirjallisuutta kaikkiin edellä mainittuihin neljään suureen kirjastoon, sekä niiden lisäksi tasapuolisesti Espoonlahden alueen kolmeen hieman pienempään kirjastoon (Kivenlahti, Soukka ja Nöykkiö). Muihin Espoon kaupunginkirjaston pienempiin toimipisteisiin englanninkielinen kaunokirjallisuuskokoelma hoidetaan toistaiseksi siirtokokoelmien ja isommista kirjastoista siirrettyjen niteiden voimin.

Kirjaston fyysisten aineistojen toimittajat on kilpailutettu ja tätä kirjoittaessa alkuvuonna 2015 englanninkieliset kaunokirjat toimittaa BTJ. He koostavat verkko-kauppaansa erityiset tarjontalistat, joiden sisällöistä valintaryhmä valitsee Espoon kirjastoihin hankittavat aineistot ja päättää niiden sijainnit ja määrät eri kirjastoissa. Englanninkielisen kaunokirjallisuuden valintalistoja avautuu noin joka kolmas viikko, kesä- ja joulutaukoja lukuun ottamatta. Valintalistat ovat auki eli valittavissa aina viikon kerrallaan (poikkeustapauksissa esim. pyhäpäivien yhteydessä kaksi viikkoa), joten listojen avautumisviikoilla valintaryhmä pitää yhden tai useamman valintapalaverin etäyhteyden avulla ja päättää yhdessä siitä, mitä hankitaan ja mihin kirjastoihin sekä mitä jätetään hankkimatta.

Peggy Johnson (2014, 40) tuo ilmi huolen, joka liittyy keskitettyyn valintaan: tuntevatko keskitettyä valintaa hoitavat työntekijät todella juuri niiden asiakkaiden tarpeet ja kiinnostuksen kohteet, joille he valitsevat aineistoja. Huoli on ymmärrettävä ja Espoossa tämä on otettu huomioon. Englanninkielisen kaunokirjallisuuden valintaryhmän jäsenistä valtaosa tekee päivittäisen työnsä asiakaspalvelutehtävissä, tapaa asiakkaita ja keskustelee heidän kanssaan. Joka ikisen asiakkaan erityisoi-veita ei tietenkään voida tietää tai ottaa huomioon, mutta on tärkeää, että ainakin osa aineistoa valitsevista on jatkuvasti tekemisissä asiakaskuntansa sekä fyysisen aineiston kanssa.

Kun aineiston valinnan keskittämistä käynnisteltiin Espoossa, pyysimme englanninkielisen kaunokirjallisuuden valintaryhmän kanssa kirjastojen henkilökunnalta toiveita ja kommentteja omista kirjastoistaan: minkälaista kaunokirjallisuutta juuri heidän kirjastoistaan lainataan englanniksi ja minkälaista kirjallisuutta he haluaisivat kokoelmissaan painottaa. Tällä halusimme varmistaa sitä, että osaisimme valita jokaiselle alueelle heidän omia asiakaskuntiaan vastaavaa aineistoa, koska ryhmässämme ei voi olla jäsentä ihan joka ikisestä Espoon kirjastosta.

Toimiakseen ihanteellisesti keskitetyt valintaryhmät tarvitsevat myös palautetta kirjastoista, joihin he valitsevat aineistoa: mitkä aineistot ovat käyneet hyvin lainassa, mitkä ovat jääneet hyllyyn seisomaan, mitä kannattaa hankkia jatkossakin ja mitä taas ei. Ilman palautetta keskitetyn valinnan on hankala kehittää työtään.

2.3 Tutkimuksessa käytetty aineisto

Tutkimusmateriaalina oli HelMet-kirjastojen Sierra-tietokannasta otetut nidetiedot vuosilta 2013 ja 2014. Tiedot otti tietokannasta Sini Neuvonen 16.12.2014. Hän teki haun tietokannasta niin, että hän käytti rajauksen tekemiseen nimeketietueen bcode3-kenttää, johon hän laittoi arvoiksi q (kaunokirjallisuus, kirja), s (sarjakuva) ja k (kaunokirjallisuus, äänikirja) (Neuvonen 2014). Neuvonen jätti rajauksesta pois elokuvat. Toisena kriteerinä hänellä oli osasto, jonka tuli olla e01a1, eli Sellon kirjaston aikuisten osasto. Kolmantena kriteerinä nimekkeen kielikentässä piti olla kielenä englanti.

Materiaalista poistettiin manuaalisesti sarjakuvat (nideluokan mukaan) sekä muiden sellaisten niteiden tiedot, jotka eivät kuulu tutkittavaan materiaaliin, esimerkiksi muutamat tietokirjat, jotka olivat tulleet tilastoon todennäköisesti siksi, että niiden luettelointitietueissa on virheellisiä tietoja esim. bcode3-kentässä. Mukana aineistossa oli myös joitakin suomenkielisiä teoksia, joissa englanti on toisena kielenä, myös ne poistettiin.

On myös mahdollista, että joissakin englanninkielisissä kaunokirjoissa saattaa olla väärä, esimerkiksi tietokirjan koodi bcode3-kentässä ja ne ovat virheen vuoksi jääneet tutkitun materiaalin ulkopuolelle. Sini Neuvonen (2014) korosti sitä, että

mikään tietokannasta ulos otettu listaus ei välttämättä ole sataprosenttisesti oikea, koska tietokannasta saatavat tiedot ovat ihmisten sinne kirjaamia ja ihmiset tekevät inhimillisiä virheitä.

Tutkitut tilastot sisälsivät kaikki vuoden 2013 tilastot ja vuoden 2014 osalta 16.12.2014 mennessä järjestelmään kirjautuneet tapahtumat. Vuoden 2014 luvuista jäivät pois lainaluvut niistä kirjoista, jotka olivat lainassa tilaston ulosottohetkellä tai jotka olivat menneet lainaan tilastojen ulosottamisen jälkeen, mutta jotka olivat palautuneet takaisin kirjastoon viimeistään 31.12.2014 eli kahden viikon aikavälillä. Tämän vuoksi tässä tutkimuksessa käsitellyt vuosien 2013 ja 2014 tilastot eivät ole aivan täysin vertailukelpoisia keskenään, mutta vuoden 2014 osalta lukujen vääristymä on kuitenkin aika pieni.

Tutkimuksessa käsitelty aineisto sisälsi kaikki 16.12.2014 HelMet-kirjastojen kirjastojärjestelmässä olleet Sellon kirjaston omistamat aikuisten englanninkieliset kaunokirjallisuuden luokitellut niteet, joita oli yhteensä 5485 kappaletta. Aineisto käsitti niin kirjoja kuin cd-muotoisia äänikirjojakin. Osa oli poistettu vuoden 2014 aikana, osa oli jo luetteloitu mutta ei tilaston ulosottohetkellä vielä lainattavissa. Kokonaisluvussa oli myös mukana korjattavana, kadonneena tai perinnässä olevat niteet.

3 TAVOITTEET JA TUTKIMUSMENETELMÄT

3.1 Tutkimuksen tavoitteet

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, mitä kirjastojärjestelmän nidetiedoista saatavat luvut kertovat Sellon kirjaston englanninkielisen kaunokirjallisuuden kokoelmasta. Mitkä ovat poistojen ja hankinnan määrät? Onko poistoja tehty riittävästi, entä uutuushankintaa? Kuinka hyvin kokoelman aineisto kiertää lainassa ja onko havaittavissa, että jokin tietyn lajin kirjallisuus menee lainaan huomattavasti paremmin kuin jokin toinen? Tutkimuksen tavoitteena oli myös pohtia sitä, miten tätä kokoelmaa kannattaisi kehittää ja hoitaa tulevaisuudessa.

Tärkeänä syynä tälle tutkimukselle oli sellaisen tiedon saaminen, jota voisin hyödyntää omassa työssäni valitsijana ja kokoelmanhoitajana. Toiveena oli, että tutkimuksesta voisi olla hyötyä myös muille kaunokirjallisuuden ja kokoelmatyön parissa työskenteleville.

3.2 Tutkimusmenetelmät ja toteutus

Tämä opinnäytetyö on toteutettu käyttämällä kvantitatiivista tutkimusmenetelmää, jota voidaan kutsua myös tilastolliseksi tutkimukseksi. Tilastollisen tutkimuksen perusperiaatteena on tutkia lukuihin ja prosenttiosuuksiin pohjaavia kysymyksiä (Heikkilä 2014, 15). Tilastollisessa tutkimuksessa saadaan esille selkeää, helppotulkintaista faktaa. Kirjastojen kokoelmatyössä luvuilla on merkitystä: niistä voi nähdä suoraan, mitkä niteet käyvät lainassa ja kuinka monta kertaa vuodessa, ovatko lainaluvut nousseet / laskeneet tai onko kokoelman koko kasvanut tai pienentynyt. Tilastollisella tutkimuksella saaduista tuloksista on myös kätevää muodostaa kuvioita tai diagrammeja, joiden avulla tuloksia pystyy visualisoimaan helposti ymmärrettävään muotoon.

Tilastolliset menetelmät sopivat kirjastokokoelmien tutkimiseen, koska tällä tavalla saatuja tietoja voidaan käyttää kokoelmien evaluoinnin lähtökohtana (Wilén & Kortelainen 2007, 122). Tilastot ovat vertailukelpoisia ja niiden pohjalta kirjasto-

kokoelmasta pystyy tekemään arvioita. Tilastollisen tutkimusmenetelmän haittapuolena on se, että sillä keinolla ei saada tietoa kokoelman laadusta, eli siitä, vastaako kokoelma oikeasti käyttäjiensä tarpeisiin.

Kvantitatiivinen tutkimus pystyy vastaamaan sellaisiin kysymyksiin, kuin kuinka moni, kuinka paljon ja kuinka usein (Vilkkä 2007, 14). Nämä ovat juuri niitä kysymyksiä, joihin tällä tutkimuksella haluttiin saada vastaus.

Tutkimus toteutettiin Excel-taulukkolaskentaohjelman avulla. Tutkimusaineiston tiedot olivat Excel-taulukossa, josta tehtiin suodatuksia ja laskutoimituksia, joiden perusteella saatiin tiedot halutuista asioista ja vastaukset tutkimuskysymyksiin.

Tutkimuksessa käytettiin kvantitatiivista tutkimusmenetelmää, koska vastauksia haluttiin saada sellaisiin kysymyksiin, kuten kuinka usein aineisto käy lainassa, kuinka paljon kokoelmassa on nollalainoja ja kuinka paljon aineistoa on poistettu ja kuinka paljon on hankittu uutta aineistoa. Kirjallisuuden eri genrejen ja eri aineistotyyppien lainalukuja myös vertailtiin keskenään.

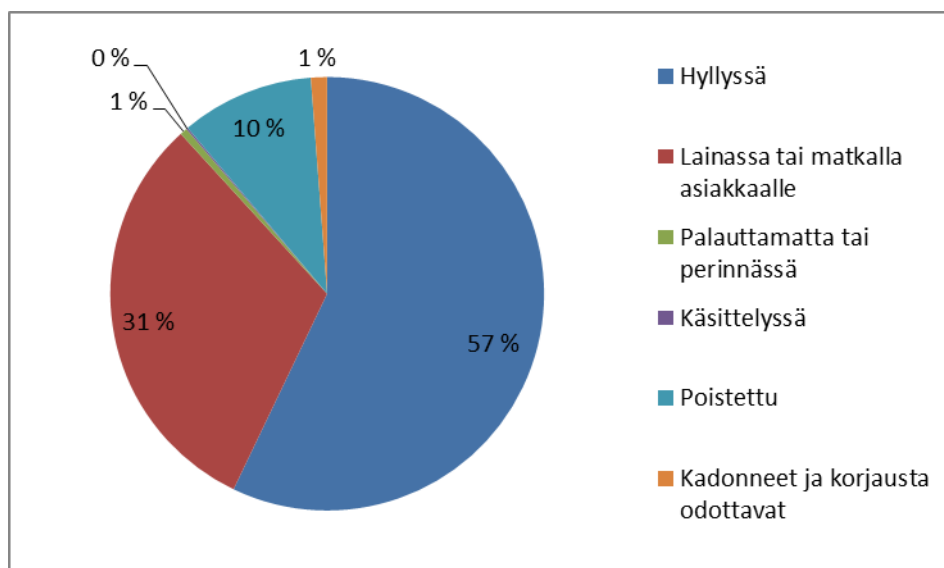
Ainoa keino saada vastaukset asetettuihin tutkimuskysymyksiin oli tutkia lukuja, laskea keskiarvoja ja vertailla saatuja tuloksia. Kvantitatiivinen menetelmä sopi tämän tutkimuksen tarkoitukseen erittäin hyvin. Tilastoja analysoimalla saatiin vastaukset juuri haluttuihin tutkimuskysymyksiin.

4 TULOKSET

4.1 Lainat ja kiertoluvut

Lainaluvut ja -tilastot ovat yleisesti kirjastoissa käytettyjä mittareita sille, onko aineisto haluttua tai suosittua ja niiden perusteella tehdään päätöksiä aineistojen säilyttämiseksi ja poistamiseksi kokoelmista. Lainalukuja on yleensä helppoa tarkastella kirjastotietokannassa ja niitä on yksinkertaista tulkita ja ymmärtää. Raine Wilén (2007, 138–139) muistuttaa, että pelkästään lainalukujen varaan ei kokoelman arviointia kannata perustaa. Aineistoa voi käyttää ilman lainaamista ja samoin toisinpäin, aineistoa voidaan lainata ilman, että sitä koskaan ns. käytetään, eli luetaan, tutkitaan, katsellaan tai vaikka kopioidaan. Joka tapauksessa lainaluku on edes jonkinlainen todiste siitä, että syystä tai toisesta joku henkilö on ollut kiinnostunut aineistosta lainatakseen sen, oli aineistoa sitten käytetty tai ei.

Tutkimuksen 5485 kappaleen niteen aineistosta oli tilaston ulosottohetkellä kirjaston hyllyssä 3132 kappaletta, mikä on yli puolet, 57,10 %. Lainassa asiakkaalla, odottamassa noutoa varauksena tai matkalla kuormassa joko asiakkaalle tai takaisin kirjastoon oli 1706 nidettä, mikä on 31,10 %. Palauttamatta jääneitä tai ulkoiselle perintäyhtiölle siirtyneitä niteitä oli 30 nidettä, uusia kirjoja käsiteltävänä aineistokeskuksessa 7 nidettä ja kadonneena tai korjattavana 66 nidettä (Kuvio 2).

Kuvio 2. Sellon kirjaston englanninkielisten kaunokirjojen statukset 16.12.2014.

Koko Sellon kirjaston englanninkielisen kaunoaineiston keskimääräinen kiertoluku vuonna 2014 oli 2,94 eli niteet kävivät keskimäärin 2,94 kertaa lainassa vuonna 2014. Vuoden 2013 osalta vastaava luku oli 2,75. Pientä nousua oli tapahtunut, mikä on ilahduttavaa, koska yleisenä suuntauksena aineistojen lainaluvut ovat olleet laskemaan päin viime vuosina.

Suomen yleisten kirjastojen tilastoista (2014) selvisi, että kaiken aineiston ja kaikki Suomen kirjastot kattava keskimääräinen kiertoluku vuonna 2014 oli 2,42. Tämän tutkimuksen aineiston keskimääräinen kiertoluku oli siis hieman koko maan lukua korkeampi. Samasta tilastotietokannasta näkee myös Espoon lainojen keskimääräisen kiertoluvun vuodelta 2014, joka oli 5,10 kaiken aineiston osalta. Pelkästään kirjojen keskimääräinen kiertoluku Espoossa vuonna 2014 oli 4,99.

Sellon englanninkielisen kaunokirjallisuuden lainauksen kiertoluku on reilusti pienempi kuin Espoon kaiken aineiston kiertoluku. Kaiken aineiston kiertolukua nostavat osaltaan esimerkiksi elokuvien ja Bestseller-pikalainojen lainaluvut, koska kyseisillä aineistotyypeillä on kahden viikon laina-aika eli ne ehtivät kiertää vuodessa paljon enemmän kuin ns. tavalliset neljän viikon laina-ajan niteet. Kirjoissa lainalukuja nostavat suomenkieliset menestyskirjat niin kauno- kuin tietokirjallisuudessaakin. Mitkään englanninkieliset teokset eivät yllä samalle tasolle.

4.2 Kiertoluvut tarkemmin eroteltuna

4.2.1 Genret

Tutkimuksessa vertailtiin myös englanninkielisen genrekirjallisuuden kiertolukuja, jotta saataisiin tietoa siitä, mitkä kirjallisuuden lajit menivät parhaiten lainaan. Vertailuun otettiin mukaan tuoreimmat, eli vuoden 2014 lainaluvut kuudesta Sellon kirjaston suurimmasta genrestä, joissa kaikissa oli vähintään 100 nidettä kokoelmassa.

Taulukko 3. Genrekirjallisuuden keskimääräiset kiertoluvut vuonna 2014.

Genre	Kiertoluku 2014	Niteiden määrä
Entertainment	4,43	816
Fantasy	2,96	256
Horror	2,31	108
Scifi	2,73	378
Thriller	2,81	1080
Urban fantasy	3,65	376

Genreistä nitemäärältään suurimmat olivat jännityskirjallisuus (thriller, 1080 nidettä) ja viihdekirjallisuus (entertainment, 816 nidettä). Ylivoimaisesti parhaiten lainassa kävi viihdekirjallisuus, jonka kiertoluku vuonna 2014 oli 4,43. Luku oli todella hyvä ja huomattavasti korkeampi kuin toiseksi parhaiten lainaan menevän genren kiertoluku eli urbaanin fantasian (urban fantasy) 3,65. Urbaani fantasia on suhteellisen uusi genre, se on perustettu Sellon kirjastoon vuonna 2011, jolloin sitä alettiin hankkia systemaattisesti lisää. Urbaanin fantasian genressä oli tietojen ulosotto hetkellä 376 nidettä, joista 141 kappaletta oli viety järjestelmään vuonna 2011 ja vuonna 2012 vastaavasti 100 kappaletta. Hyvää kiertolukua saattaa selittää se, että urbaani fantasia on omana genrenään suhteellisen uusi ja trendikäs.

Jännityskirjallisuus oli genrenä valtavan kokoinen, se kattoi 19,69 % koko Sellon englanninkielisestä kaunokokoelmasta. Genren kiertoluku ei kuitenkaan ollut päätä huimaava, vain 2,81. Matala kiertoluku saattaa selittyä sillä, että genre on vanha ja jopa klassinen. Jännityskirjallisuuden kokoelmassa on paljon vanhempaa kirjallisuutta, joka pitää pintansa, ja jota luetaan edelleen kohtuullisesti. Jännityskirjallisuuden määrä Sellon kokoelmassa oli niin suuri verrattuna heikohkoon kiertoön, että sieltä löytyy varmasti poistettavaa.

4.2.2 Muut kirjallisuuden lajit tai aineistotyypit

Kiertolukuja tarkasteltiin myös muutaman kirjallisuuden lajin ja aineistotyypin kannalta. Yksilöityä tietoa haluttiin äänikirjojen (audiobooks), kirjaston aulaan sijoitettujen Pokkaritornien kirjojen (Paperback tower), runojen sekä näytelmien kiertoluista. Äänikirjojen käyttötapaa, kuunteleminen, poikkeaa täysin luettavista kirjoista,

joten se oli siksi mielenkiintoinen tarkasteltava ryhmä. Runot ja näytelmät taas perinteisesti ovat kirjastojen vähemmän lainattua aineistoa. Tutkimuksessa haluttiin selvittää, onko asia todella niin.

Taulukko 4. Muiden aineistotyyppien kiertoluvut vuonna 2014.

Kirjallisuuden laji / aineistotyyppi	Kiertoluku 2014	Niteiden määrä
Audiobooks	4,41	214
Paperback tower	5,48	160
5.2 (runot)	1,36	100
5.3 (näytelmät)	1,29	61

Äänikirjojen kiertoluku, 4,41, oli huomattavan korkea. Luku vahvisti oikeaksi sen käsityksen, että äänikirjat ovat kysyttyä materiaalia ja niitä kannattaa hankkia, vaikka ne ovatkin yleensä kalliimpia kuin painetut kirjat. Äänikirjoja on jo nyt saatavissa HelMet-kirjastoissa myös elektronisina versioina verkon kautta. Oikealla markkinoinnilla äänikirjojen lainaamista voisi saada ohjattua entistä enemmän verkkoon, jolloin hyllytilaa vapautuisi kirjastossa muille aineistoille. Hyllytilaa ei vapautuisi äänikirjojen vähentymisen seurauksena huimia määriä, mutta jonkin verran kuitenkin.

Niin sanotut Pokkaritornin (paperback tower) kirjat ovat lainaominaisuuksiltaan samanlaisia kuin tavalliset kirjat, ne ovat vain sijoitettuna eri paikkaan kirjastossa. Siinä missä muu englanninkielinen aikuisten kaunoaineisto sijaitsee kirjaston toisessa kerroksessa, Pokkaritorni on sijoitettu lähelle kirjaston aulaa, niin sanottuun nopean lainaamisen pisteeseen. Pokkaritorniin on nimensä mukaisesti sijoitettu pehmeäkantisia kirjoja, jotka ovat suhteellisen uusia. Ideana on tarjota nopeasti mukaan napattavaa luettavaa niille, jotka eivät jaksakaan tai ehdi mennä toiseen kerrokseen isompia valikoimia selailemaan.

Pokkaritornissa oli pieni kokoelma englanninkielistä kaunokirjallisuutta, tutkimuksen aineistossa 160 nidettä. Tämän pienen kokoelmanosan kiertoluku oli kuitenkin kaikista tutkituista aineistoista suurin, 5,48. Lukuun vaikutti varmasti se, että Pokkaritornin aineisto on uutta ja kiinnostavaa. Samalla korkea kiertoluku vahvisti oikeaksi sen oletuksen, että joillakin asiakkaila on tarve napata mukaan luettavaa

nopeasti ja läheltä. Pokkaritorni puolustaa siis paikkaansa ja on ehdottoman tarpeellinen lisä Sellon kirjaston kokoelmatarjontaan.

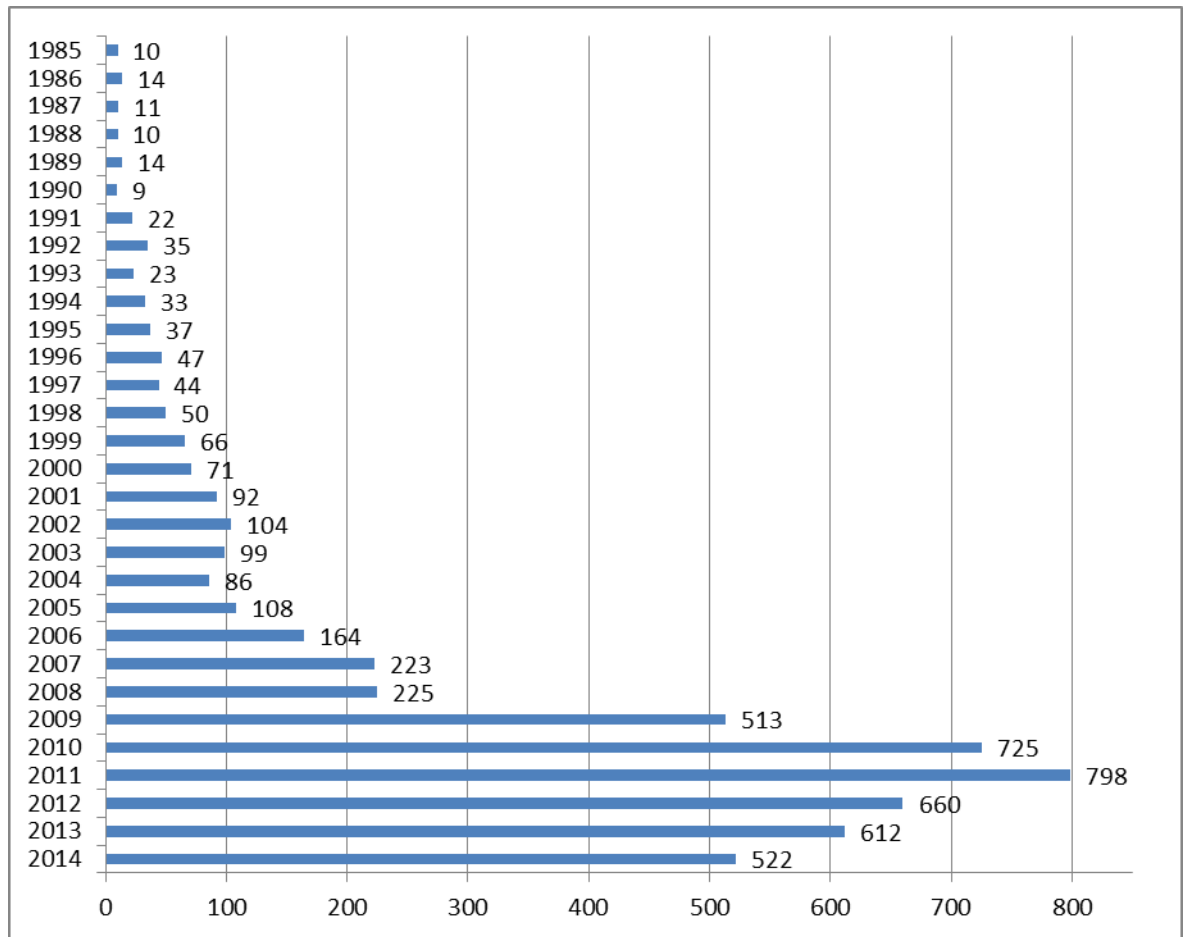
Runoista ja näytelmistä puhutaan kirjastoissa vähän lainattuina aineistoina ja Sellon englanninkielisten runojen ja näytelmien kiertoluvut vahvistivat asian: runot olivat käyneet lainassa keskimäärin 1,36 kertaa vuonna 2014 ja näytelmät vielä vähemmän, 1,29 kertaa. Tutkitut runo- ja näytelmäkokoelmat olivat pienet (runot 100 nidettä ja näytelmät 61 nidettä) ja näytelmistä 23 niteen tekijä oli William Shakespeare. Sellon englanninkielisten näytelmien kokoelmasta iso osa oli klassikkoina pidettyjä näytelmiä.

Vaikka runojen ja näytelmien lainaluvut ovat usein pieniä, niitä pidetään kokoelmissa periaatteellisista syistä: kokoelma halutaan pitää monipuolisena ja laadukkaana. Monipuoliseen kokoelmaan täytyy kuulua erityyppisiä tekstejä. Runoilla ja näytelmillä on paikkansa kokoelmissa myös yleissivistävinä aineistoina.

4.3 Kokoelman ikä

Sellon englanninkielisestä kaunokokoelmasta vuosina 2010–2014 julkaistuja kirjoja oli 3315 kappaletta, eli peräti 60,44 %. Uutuushankinta täytti siis kirkkaasti kansainvälisen suosituksen siitä, että vähintään 40 % kokoelmasta olisi enintään viisi vuotta vanhaa aineistoa.

Yli kymmenen vuotta vanhoja, eli vuonna 2004 tai sitä aikaisemmin julkaistuja niteitä oli aineistossa 935 kappaletta. Kuviossa 3 on esitetty Sellon englanninkielisen kaunokirjallisuuden kokoelman niteiden määrä julkaisuvuoden mukaan vuosilta 1985–2014. Kuviosta on helposti havaittavissa, että kokoelmassa on huomattavasti eniten aineistoa vuosilta 2009–2014 eli kuudelta viimeisimmältä kokonaiselta vuodelta. Kuviossa valittiin esitettäväksi vain vuonna 1985 tai sen jälkeen julkaistut niteet, koska miltään aikaisemmalta vuodelta kokoelmassa ei ollut yli kymmentä nidettä.

Kuvio 3. Niteiden määrä kokoelmassa julkaisuvuoden mukaan 1985–2014.

4.4 Aineiston iän vaikutus lainalukuihin ja nollalainat

Tarkasteltaessa enintään viisi vuotta vanhoja niteitä, eli vuosina 2010–2014 julkaistuja, huomattiin, että niiden osalta keskimääräinen kiertoluku vuonna 2014 oli 3,3 eli jonkin verran korkeampi kuin koko aineiston keskimääräinen kiertoluku. Vastaava luku vuodelta 2013 oli 2,8. Yli kymmenen vuotta vanhojen, eli vuonna 2004 tai sitä ennen julkaistujen niteiden keskimääräinen kiertoluku vuonna 2014 oli vain 1,8 ja vuonna 2013 se oli 2,1.

Kiertoluvuista voi nähdä, että aineiston ikä vaikuttaa sen houkuttelevuuteen ja kiertolukuihin. Kaunokirjallisuudessa sisällöt eivät vanhene samalla tavalla kuin tietokirjallisuudessa, mutta aiheet joista kirjoitetaan, vaihtelevat vuosien varrella. Vanhemmat aineistot saattavat olla fyysisiltä ominaisuuksiltaan vähemmän houkuttelevia kuin uudet ja parempikuntoiset. Luonnollisesti käy myös niin, että vanhemmat

aineistot ovat jo asiakaskunnan keskuudessa luettuja, eivätkä niiden aiheetkaan enää samalla tavalla kiinnosta, klassikoita lukuun ottamatta.

Sellaisia kirjoja, jotka eivät olleet käyneet ollenkaan lainassa vuosien 2013 ja 2014 aikana, eli nollalainoja, oli aineistossa 366 kappaletta. Tämä luku sisälsi myös aivan uudet kirjat, jotka eivät ole vielä ehtineet mennä lainaan. 366 niteestä 217 oli kuitenkin jo poistettu ja 11 kappaletta oli kadonneena. Kokoelmatyötä oli siis tehty ja lainassa käymättömiä niteitä oli poistettu ahkerasti, vaikka poistettavaa todennäköisesti riittäisi edelleen.

Tutkimuksessa tarkasteltiin myös sellaisia niteitä, jotka olivat vielä vuonna 2013 käyneet lainassa, mutta 2014 eivät enää kertaakaan. Niitä löytyi 597 kappaletta. Näiden niteiden lainaaminen oli siis syystä tai toisesta pysähtynyt. Niiden kohdalla on syytä tarkistaa, ovatko ne todella hyllyssä, vai esimerkiksi kadonneita, joita kukaan ei siksi ole voinut ottaa lainaan.

4.5 Poistot

Poistoja oli tehty vuonna 2014 (16.12.2014 mennessä) yhteensä 544 kappaletta, joka oli 9,92 % kokoelmasta. Määrä ylitti kansainvälisen suositellun 8 %:n vuosittaisen poistosuosituksen, poistoja oli siis tilastojen valossa tehty Sellossa tarpeeksi. Poistaminen on tärkeä osa kirjastojen kokoelmatyötä, jonka avulla varmistetaan kokoelman hyvä kunto, ajankohtaisuus ja käyttäjäkunnan tarpeisiin vastaaminen. Kokoelmista tulee poistaa aineistoa jatkuvasti ja monin eri perustein. Poistaa kannattaa materiaalia joka ei käy lainassa, jota on liikaa (esimerkiksi tuplakappaleita) tai jotka ovat huonokuntoisia tai muuten tuhoutuneita (Koontz & Gubbin 2010, 74). Koontz ja Gubbin (2010, 73) korostavat, että pieni ja korkealaatuinen kokoelma on käytetympi kuin laaja, vanha ja huonokuntainen, jonka sekaan kaikki uudempi ja parempikuntoisempi aineisto helposti hukkuu. He muistuttavat myös, että aineistoa tulee poistaa kaikista formaateista, myös elektronisesta kokoelmasta.

Kirjastotila ei ole halpaa ja jokainen nide, joka seisoo hyllyssä paikallaan käymättä lainassa, vie osansa tätä kallisarvoista tilaa. Kirjastotila täytyy kustannusten vuoksi käyttää tehokkaasti ja aineiston aktiivisella poistamisella pystytään pitämään

huolta tästä seikasta (Johnson 2014, 195). Kaikkea poistettavaa kaunokirjallista aineistoa ei ole pakko laittaa suoraan poistomyyntiin tai roskiin, vaan tarpeelliseksi katsotut, esimerkiksi vähän lainassa käyvät klassikkoteoksen asemassa olevat kirjat voidaan Espoossa siirtää HelMet-kirjastojen yhteiseen kirjavarastoon Helsingin Pasilan kirjastoon. Joskus huonosti lainassa käyvää, mutta suhteellisen uutta ja hyväkuntoista aineistoa voi siirtää toiseen kirjastoon, jonka kokoelmissa ei kyseistä aineistoa ennestään ole ja kokeilla, kiinnostuvatko toisen kirjaston asiakkaat siitä. Poiston voi suorittaa sitten, jos toisenkaan kirjaston asiakkaat eivät ole kiinnostuneita lainaamaan kyseistä aineistoa.

Espoon kaupunginkirjastossa englanninkielinen kaunokirjallisuuden valintaryhmä on tehnyt poistojen suhteen myös sitä, että edelleen suosittua mutta vanhaa ja huonokuntoista aineistoa (esim. kirjallisuuden klassikoita) on poistettu ja tilalle on hankittu uusia kappaleita, mikäli kysyntää edelleen näyttää olevan ja uusia painoksia on saatavilla.

Aineiston poistaminen liitetään usein automaattisesti fyysiseen aineistoon, koska sen poistaminen on tietyllä tavalla helppoa. Kokoelmaa hoitavalla työntekijällä saattaa olla tarkkakin silmä sille, mitkä niteet seisovat aina hyllyssä käymättä koskaan lainassa ja likaiset tai rikkinäiset niteet on helppo havaita ja napata sivuun hyllyttäessä. Johnson (2014, 203) toteaa, että e-aineiston hoitaminen on helppo jättää huomioimatta, koska ne eivät vie fyysistä kirjastotilaa eivätkä niiden käyttötilastot nouse esille samalla, kun fyysisten aineistojen lainalukuja tutkitaan.

Vaikka tämän tutkimuksen aiheena oli nimenomaan fyysinen kokoelma, on digitaalisen aineiston poistamisen käytännöt otettava huomioon osana kokoelmatyötä, koska HelMet-kirjastojen e-kokoelmissa on myös englanninkielistä kaunokirjallisuutta. E-aineistojen poistamisesta kysyttiin Laura Kärpijoelta, joka työskentelee Helsingin kaupunginkirjastolla elektronisten aineistojen parissa. Elektroniset aineistot ovat HelMet-kirjastoissa yhteiset ja Laura Kärpijoki vahvisti sähköpostitse 20.2.2015, että e-aineistojen poistoja tehdään. Hän kertoi, että tietokirjojen osalta on tietysti selvää, että vanhentuneet aineistot poistetaan ja tilalle hankitaan ajankohtaisempia. Joissakin e-aineistoissa on käytössä lisenssi, jonka välityksellä aineistoon on ostettu käyttöoikeus kirjaston välityksellä vaikkapa vuodeksi. Lisenssien mennessä umpeen lainatilastoja tarkastellaan ja jos huomataan, että

aineistoa ei ole käytetty tai sitä katsotaan käytetyn liian vähän hintaan nähden, lisenssi voidaan jättää uusimatta ja näin aineisto samalla poistuu kirjaston asiakkaiden käytöstä. Kärpijoki mainitsi myös, että joskus kustantajat muuttavat e-aineistojen lisenssiehtoja niin, että niiden hankkiminen ei enää ole kirjastolle kannattavaa.

5 JOHTOPÄÄTÖKSIÄ JA KEHITTÄMISAJATUKSIA

5.1 Kokoelman evaluointi kvantitatiivisin menetelmin

Sellon kirjaston englanninkielinen kaunokirjallisuuden kokoelma on tämän tutkimuksen perusteella ja kansainvälisiin laatusuosituksiin verrattuna hyvin hoidettu. Kokoelman ikä painottuu vahvasti 2010-luvulle, poistoja on tehty vuonna 2014 tarpeeksi ja uutta aineistoa on hankittu runsaasti.

Tämän tutkimuksen tulokset ovat kokonaan kvantitatiivisilla menetelmillä saadut. Tutkimuksessa on tarkasteltu pelkästään lukuja, jotka eivät kerro mitään siitä, onko tutkimuksen kohteena oleva kokoelma oikeasti hyödyllinen sen käyttäjien näkökulmasta (Wilén & Kortelainen 2007, 99). Kokoelman laadun syvällisen arvioinnin tueksi tarvittaisiin myös kvalitatiivista tutkimusta, esimerkiksi haastattelututkimusta tai kyselytutkimusta. Kirjaston käyttäjille voisi tehdä kyselyn, jossa kysyttäisiin heidän mielipiteitä, toiveita ja ajatuksia kirjaston kokoelmia koskien. Mahdollisuuksien mukaan voisi tehdä myös toisen kyselyn, jonka tarkoituksena olisi tavoittaa kirjastoa käyttämättömiä ihmisiä ja kysyä heiltä, mitä he toivoisivat kirjaston kokoelmien heille tarjoavan. Tällä tavalla saataisiin tietoa siitä, minkälaista aineistoa käyttäjät tai ei-käyttäjät kaipaavat ja toivovat.

5.2 E-aineistoissa on tulevaisuus?

E-aineistojen käytöstä povataan suurta trendiä tulevaisuudessa ja siihen kirjastojenkin on varauduttava, jo nyt. HelMet-kirjastoissa siihen varaudutaan kasvattamalla e-aineistojen määrää, mainostamalla sähköisiä palveluja ja seuraamalla käyttölukuja tarkasti. E-aineistoista puhuttaessa kannattaa pitää mielessä, että niiden suosioon ei vaikuta ainoastaan sisältö, vaan oleellisesti myös niiden käytettävyys ja luotettavuus (Wilén & Kortelainen 2007, 108). Loistavakaan digitaalinen sisältö ei ole käyttökelpoinen, jos sen äärelle pääseminen tai käyttö on monimutkaista, usein epäonnistuvaa tai muuten epämiellyttävää.

Tällä hetkellä Espoon kaupunginkirjastossa e-aineistoja hankkivat henkilöt ovat jäseniä myös keskitetyissä kaunokirjallisuuden valintaryhmissä (suomen- ja englanninkielisessä), joten aineistoa valitessa käydään jatkuvasti keskustelua siitä, mitä aineistoa on mahdollista hankkia tai on jo hankittu sähköisessä muodossa. On erittäin hyvä asia, että fyysisiä kirjoja ja e-kirjoja hankkivat henkilöt tekevät yhteistyötä, jotta kumpikin osapuoli tietää, missä mennään hankintojen suhteen.

Koska elektronisten kirjojen lainalukujen uskotaan kasvavan ja niiden hankintaan panostetaan tällä hetkellä, tulee se ottaa huomioon myös fyysistä kokoelmaa kehitettäessä. Elektronista kokoelmaa ja fyysistä kokoelmaa tulisi käsitellä yhtenäisenä kokoelmana, eikä kahtena erillisenä kokoelman osana. Fyysisessä ja elektronisessa kokoelmassa on varmasti päällekkäisyyksiä, samoja niteitä molemmissa muodoissa, eikä se ole välttämättä mikään ongelma. Olemassa oleva kokoelma kannattaisi kuitenkin käydä läpi päällekkäisyyksien havaitsemiseksi ja pohtia perusteluja mahdollisille päällekkäisyyksille.

Tulevaisuudessa tulee päättää jo hankintavaiheessa, minkälaista kirjallisuutta kannattaa hankkia elektronisena aineistona ja mitä fyysisinä kappaleina. Esimerkiksi mukana kuljetettavien älylaitteiden (älypuhelimet, tablettitietokoneet jne.) yleistymisen myötä myös musiikin kuunteleminen on siirtynyt verkkoon. Sama kehitys saattaa tapahtua äänikirjojen kohdalla, jolloin voi olla perusteltua kehittää kirjaston tarjoamien e-äänikirjojen kokoelmaa ja sähköistä käyttöliittymää sen sijaan, että kirjaston hyllyille hankitaan lisää äänikirjoja cd-levyjen muodossa.

Jatkotutkimuksena voisi selvittää e-kirjojen lisääntymisen vaikutusta fyysisten aineistojen lainalukuihin ja uutuushankinnan onnistumista, eli kiinnostavatko uudet aineistot asiakkaita.

5.3 Muita huomioonotettavia asioita

Vuodesta 2013 vuoden 2014 alkuun mennessä Espoon vieraskielisten asukkaiden määrä nousi 11,3 %:sta 12,2 %:iin (Munter 2014, 8). Läheskään kaikki vieraskieliset eivät tietenkään puhu englantia, mutta Sellon kirjastossa on silti muistettava ottaa huomioon, että jos vieraskielisten (erityisesti englanninkielisten) määrä

alueella lisääntyy, sen on otettava huomioon myös kirjaston englanninkielisessä kokoelmassa.

Sinä hetkenä, kun tämän tutkimuksen aineisto otettiin ulos kirjastojärjestelmästä, Sellon englanninkielisestä kaunokokoelmasta oli kirjastossa sisällä peräti 57 %. Luku kuulostaa todella paljolta. Mielenkiintoista olisi toteuttaa testi, jossa hyllyssä paikalla olevien niteiden luku otettaisiin ulos useamman kerran vuodessa. Luvun voisi ottaa sattumanvaraisesti ja vertailla, vaihteleeko hyllyssä olevien niteiden määrä eri vuodenaikoina vai pysytteleekö se suurin piirtein samana.

Uskon, että asiakkaiden näkökulmasta on houkuttelevaa, jos aineistoa on nostettu esille, kirjojen kannet näkyvät ja niitä on helppo selailla. Sellaiseen esillepanoon monet kirjakaupat ainakin nykyään näyttävät pyrkivän. Vaikka kokoelma olisi tilastojen tai muiden tutkimusten valossa kuinka laadukas ja kaikki kriteerit täyttävä, se ei mielestäni pääse oikeuksiinsa ilman kunnollista esillepanoa. Asiakkaille kannattaa järjestää houkutusia ja nostaa esille sellaista, mitä joku ei ehkä etukäteen tiennyt haluavansa. Laadukkaaseen esillepanoon kannattaa satsata, vaikkapa kouluttamalla henkilökuntaa (kuten Espoossa on tehty), ideoimalla yhdessä ja toteuttamalla värikkäitä, kiinnostusta herättäviä ja yllättäviäkin aineistoesittelyjä hyvälle paikoille niin kirjastotilassa kuin verkossakin.

6 POHDINTA

Tekemäni tutkimus onnistui, kuten olin ajatellutkin. Lukuja ja Excel-taulukoita pyöritellessä sattuu helposti virheitä. Minimoidakseni virheiden mahdollisuudet olen tarkastanut luvut useaan otteeseen. Sain kirjastojärjestelmän tietoja tutkimalla vastaukset niihin kysymyksiin, joihin lähdin sitä etsimään.

Tutkimusmenetelmäksi valitsemani tilastollinen eli kvantitatiivinen menetelmä oli juuri tarkoitukseen sopiva. Sain lukuja tutkimalla vastaukset määrittelemiini tutkimuskysymyksiin.

Jos jotakin olisin voinut tehdä tutkimuksessani toisin, niin olisin voinut ottaa tutkimusaineistoni ulos kirjaston tietokannasta vuoden viimeisenä päivänä eli 31.12.2014. Silloin olisin saanut täydelliset lainaluvut vuodelta 2014, sen sijaan että tutkimuksen aineistossa on käytetty lainalukuja, jotka olivat kirjautuneet järjestelmään 16.12.2014 mennessä. Uskon, että ne kaksitoista työpäivää, joita tutkimusaineistoni ei vuodelta 2014 kata, eivät ole aiheuttaneet suurta heittoa tuloksiin, mutta totta kai sillä on vaikutuksensa. Syy siihen, että en saanut tietoja ulos järjestelmästä vuoden viimeisenä päivänä oli se, että tarvitsin toisen henkilön tekemään sen pyynnöstäni, eikä lukujen ottaminen ulos vuoden viimeisenä päivänä onnistunut vuosilomien vuoksi. Olisin toki voinut ottaa tämän seikan ajoissa huomioon ja järjestää niin, että saan luvut viimeisenä päivänä. En usko, että se olisi ollut mahdollonta.

LÄHTEET

- Evans, G. E. 1995. Developing library and information center collections. Englewood: Libraries Unlimited.
- Heikkilä, T. 2014. Tilastollinen tutkimus. Helsinki: Edita.
- Hibner, H. & Kelly, M. 2010. Making a collection count: A holistic approach to library collection management. Oxford: Chandos Publishing.
- Johnson, P. 2014. Fundamentals of collection development and management. Chicago: ALA Editions, an imprint of the American Library Association.
- Koontz, C. & Gubbin, B. (toim.) 2010. IFLA Public Library Service Guidelines. Berlin: De Gruyter Saur.
- Kärpijoki, L. 2015. Informaatikko. Helsingin kaupunki. Sähköposti 20.2.2015.
- L 4.12.1998/904. Kirjastolaki.
- Mailander, J. 2015. Palveluvirkailija. Espoon kaupunki. Sähköposti 5.1.2015.
- Munter, A. 2014. Espoon väestörakenne 2013/2014. Espoo: Espoon kaupunki.
- Neuvonen, S. 2014. Erikoiskirjastovirkailija. Espoon kaupunki. Sähköposti 17.12.2014.
- Suomen yleisten kirjastojen tilastot. 2014. [Verkkosivu]. Helsinki: Kirjastot.fi. [Viitattu 29.4.2015]. Saatavana: <http://tilastot.kirjastot.fi>
- Vilka, H. 2007. Tutki ja mittaa: määrällisen tutkimuksen perusteet. Helsinki: Tammi.
- Wilén, R. & Kortelainen, T. 2007. Kirjastokokoelmien kehittämisen ja arvioinnin perusteet: teoria, menetelmät, käytäntö. Helsinki: Yliopistopaino.
- Yleisten kirjastojen laatusuositus. 2010. Helsinki: Opetus- ja kulttuuriministeriö.
- Yleisten kirjastojen neuvoston strategia 2011–2016. 2011. [Verkkajulkaisu]. Helsinki: Yleisten kirjastojen neuvosto. [Viitattu 22.12.2014]. Saatavana: <http://www.kirjastot.fi/sites/default/files/content/Ykn-strategia-kirjastoversiofin.pdf>